

Карасартова Ж.Б., Сагимбекова Д.С.

**БАЛДАРДЫ ЭМГЕККЕ ТАРБИЯЛООДО ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАНЫН
ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ**

Карасартова Ж.Б., Сагимбекова Д.С.

**ВОЗДЕЙСТВИЕ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ТРУДОВОМ
ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ**

Zh.B. Karasartova, D.S. Sagimbekova

**THE IMPACT OF FOLK PEDAGOGY IN THE LABOR
EDUCATION OF CHILDREN**

УДК:370.

Бул макалада балдарды эмгекке тарбиялоодо педагогиканын тийгизген таасири, элдик педагогикада – эл макалалардын, табышмактардын, идея, каада-салттардын, үрп-адаттардын элдик керектөөлөрдүн, таалим-тарбия өзгөчөлүктөрдүн, балдарды адеп-ахлакка, эмгекке, гуманизмге, дене, маданиятка тарбиялоодо элдик ой-тажрыйбалардын маанисин, ошондой эле, элдик тарбиянын негизги түшүнүктөрдүн, принциптердин, эрежелердин усулдарынын изилдөө жолдорун, үй-бүлөдө балдарды ар тараптуу тарбиялоодо, үй-бүлөнүн экономикалык маселелерин чечүүнүн милдеттерин, алардын инсандык сапаттарын, тажрыйба жана көз караштарынын улуттук салттардын учурдагы талаптарын, болочок мугалимдердин балдарды тарбиялоодо башкача айтканда, класстык сааттарды өткөрүүдө элдик каада-салттардын фрагменттерин уюштуруу өзгөчөлүктөрүн, улуттук каада-салт, эреже-жөрөлгөлөрдүн балдардын жашоо-тиричилигинде, адеп-ахлакка байланышкан ойлорун, осуяттарын сабакта колдонуу менен заманбап усулдары чечмеленип берилген.

Негизги сөздөр: педагогика, тарбиялоо, этнопедагогика, элдик педагогика, калыптандыруу, традиция, каада-салт.

В этой статье рассматривается влияние народной педагогики, загадок, пословиц и поговорок, народных традиций, обычаев и обрядов в формировании трудового воспитания ребенка. В статье даны особенности народного воспитания труда, нравственности народного воспитания труда, нравственности, гуманизма и культуры ребенка, а также даны понятия, принципы, правила, методы исследования народного воспитания. В статье показана роль семьи во всестороннем воспитании и формировании личностного качества ребенка. Рассмотрены современные требования будущего педагога в воспитательной работе, а именно проведение и организации классных часов с применением фрагментов народных традиций, обычаев и обрядов.

Ключевые слова: педагогика, воспитание, этнопедагогика, народная педагогика, формирование, традиция, обычай.

This article examines the influence of popular pedagogy, riddles, proverbs and sayings, folk traditions, customs and rituals in the formation of the child's labor education. The article describes the peculiarities of the national education of labor, the morality of the people's education of labor, morality, humanism and the culture of the child, as well as the concepts, principles, rules, methods of investigating popular upbringing. The article shows the role of the family in the comprehensive upbringing and shaping of the child's personal quality. The

modern requirements of the future teacher in educational work are considered, namely the organization and organization of class hours using fragments of folk traditions, customs and rituals.

Key words: pedagogy, education, ethnopädagogik, folk pedagogy, formation, tradition, customs.

Акыркы он жылдын ичинде болуп өткөн радикалдуу саясий-экономикалык реформалар коомубуздун бардык тармактарына таасир тийгизди. Бүгүнкү күндө Билим берүү системасындагы реформаларды демократиялаштыруу жана гумандаштыруу процесстери жаңы шарттарга ылайык окуу-тарбия процесстеринин милдетинде принциптеринде өзгөртүүлөрдү түзүүдө десек болот. Демек, таалим тарбия иштеринде да анда гумандуулук, жаратылышка жана улуттук маданиятка ылайык принциптерин изилдөөгө негиз болууда. Ошондуктан, педагогикалык процессте балдарды эмгекке тарбиялоонун бир багыты болуп элдик педагогикалык нукта жүргүзүү болуп саналат. Андыктан, Билим берүү системасынын негизги звеносу болгон жалпы билим берүүчү жана кесиптик мектептерде демократиялык коомго, рынок шартына ылайык балдарга кесиптик багыт берүү, окутууда эмгек тарбиясын түп тамырынан бери жакшыртуу заманбап талабы болууда десек болот. Бүгүнкү күндө балдарды эмгекке тарбиялоодо элдик педагогиканын орду чоң. Анткени, «элдик педагогика» бул улут улут болуп калыптанганга чейин узак мөөнөт жашап, белгилүү географиялык жана тарыхый шарттардын, элдик керектөөлөрүнүн коомдо өнүгүп өркүндөп, адамды муундан муунга мурас-талган идеялардын, именимдердин, ыймандык нарк дөөлөттөрдүн духунда тарбиялоого багытталгын эксперименталдык билимдердин жана практикалык иш-аракеттердин системасы болуп саналат [1].

Ал эми «Элдик педагогика» терминин илимий лексиконго XIX кылымда орус элинин улуу окумуштуусу, педагогу В.М. Водовозов киргизген. Анын 1861-жылы «Русская народная педагогика» деген макаласында жарык көргөн, андан кийин К.Д.Ушинскийдин эмгектеринде жарыяланган. «Элдик педагогиканын» тереңдетип изилдөө XIX кылымды 60-70-жылдарында башталган. Бул изилдөө баарыдан мурда белгилүү окумуштуу Т.Н. Волковдун эмгеги менен байланыштуу болгон. Бул багытта көптөгөн изилдөөлөр болгондугуна карабастан, «элдик педаго-

гика» терминин маңызы, мазмуну боюнча окумуштуулар арасында бүгүнкү күндө дагы эле бирдиктүү көз караштар жок. Башкача айтканда, «элдик педагогика» оозеки чыгармачылыкта, үрп-адат, каада-салттар, оюн жана улуттук оюндарды сактаган элдик педагогикалык идеяларынын жана тарбиянын тарыхый бааларынын топтолушунун жыйындысы болуп саналат [1].

А.Э. Измайлов элдик педагогика – эл макалаларынын тарыхый жана социалдык тажрыйбаларынан улам жаралып, практикада текшерилип, тастыкталып муундан муунга оозеки өтүп келген эмпирикалык билим, ык, билгичтиктердин тутуму деп атаган. Жалпысынан, элдик педагогикага мүнөздөмө берүүдө төмөнкү принциптерди эске алуу зарыл:

- тарбиялоо жөнүндө талаптар, керектөөлөр жана тажрыйбалар улут пайда болгонго чейин эле пайда боло баштаган;

- элдик педагогикалык идеялар, каада-салттар, жөрөлгөлөр, элдик керектөөлөрдөн улам пайда болот, калыптанат;

- ар бир элдик педагогикалык маданиятта өздөрү жашаган географиялык чөйрөгө жана тарыхый шарттарга байланыштуу өзгөчөлүккө ээ болот;

- элдик педагогика тигил же бул улуттун социалдык турмушунун практикасын, таалим тарбия жаатындагы предметтүү, жөрөлгөлүү иш-аракеттеринин бөтөнчө системасын түзөт [5].

Ал эми элдик педагогикада тарбиялоо, окутуу жөнүндөгү билдимдердин ушул ыкмалардын системасы жана оозеки чыгармаларда каада-салттарда, үрп-адаттарда, материалдык маданий эстеликтерде идея, тажрыйба, факт, маалымат формасында ачык-айкын орун алып, балдарды эмгекке тарбиялоодо мааниси чоң. Демек, элдик педагогикада балдарды адеп-ахлакка, эмгекке, гуманизмге, дене бой маданиятына тарбиялоого байланышкан элдик акыл-ойлорду жалпылоочу тажрыйбалардын ролу чоң. Аларды азыркы учурдагы тарбиялык иштерде жана мугалимдерди элдик педагогикалык жактан даярдоодо кандайча пайдалануу керектиги жөнүндөгү практикалык маселелер да кеңири каралган. Алсак, кыргыз эл педагогикасынын байыркы башаттары, калыптануу тарыхы, өзүнө таандык өзгөчөлүктөрү бар; элдик педагогикадагы жетилген инсандын идеясы; элдик тарбиянынын негизги түшүнүктөрү, принциптери, эрежелери, усулдары; элдик педагогиканын кең-казыналары акыркы окуу тарбия процессин этнопедагогикалык негизде кайра куруунун принциптери, усулдук негиздери сыяктуу актуалдуу проблемалар алиге чейин алгылыктуу изилдене элек. Ал эми үй-бүлөдө балдарды эмгекке тарбиялоо проблемасын чечүүнүн негизги критерийи болуп, бала өзүн үй-бүлө сыяктуу баштапкы коллективдин тең укуктуу мүчөсү катары үй-бүлөнүн чарбалык жана экономикалык маселелерин чечүүдө өзүнүн милдети деп эсептейбиз [3].

Демек, балдарды эмгекке тарбиялоо, алардын инсандык сапаттарын, коомдук ишмердүүлүгүн, коомдук эмгекти аткаруунун зарыл экендигин тү-

шүнгөндүгүн калыптандырууга түздөн-түз элдик педагогикага байланыштуу десек болот. Элдик педагогиканын маңыздуу өзгөчөлүктөрүнүн катарына анын үзгүлтүксүз, синкретизмин жана өзгөчөлүк мүнөзүн атасак болот. Элдик тарбиянын синкретиизми анын күнүмдүк тиричилик менен тыгыз байланышы аркылуу аныкталат. Үзгүлтүксүз жана өзгөрүүчүлүк мүнөзү аркылуу элдик педагогика кылымдар бою муундан муунга өтүп сакталып келе жатат. Убакыт өткөн сайын элдик педагогиканын тажрыйбасы жана көз караштары жаны шарттарга ылайык өзгөрүп турат, муундан муунга өтүп өнүгүп байыйт. Бирок бул айтылгандар учурда практикаланып жаткандай элдик каада салт, кол өнөрчүлүктөрдү окуу тарбия ишинде толугу менен тиешелүү анализ жүргүзбөстөн эле өтүп жатышат. Тарбиялоонун улуттук салттарын мектепке киргизүү учурдун талабы десек болот. Ал эми элдик педагогикада тарбиялоонун нормалары, салттары жана традицияларынын жыйындысы гана деген пикир пайда болот. Элдик педагогиканын мазмуну жана чеги абдан кеңири жана өзүнө традиция, салттар менен бирге улуттук маданиятты да, элдик билим, адамдардын ортосундагы карым-катнаштардын норма эрежелерин камтып турат. Элдик педагогиканын табигый колдонулуучу чөйрөсү болуп, үй-бүлө, уруу, уруу ал эми таралуучу сферасы-айыл, айылдык турмуш эсептелет. Элдик педагогиканын материалын окуу процессинде гана эмес, ошондой эле, тарбия процессинде да колдонууга болот. Окуу процессинде элдик тарбиянын каражаттары катары макал-лакап, табышмак, улуттук оюндарды колдонуу менен балдарды эмгекке тарбиялоого болот. Мектепте балдарды эмгекке тарбиялоодо мугалим элдик педагогиканын тажрыйбаларын колдонууга кеңири мүкүнчүлүктөрдү ала алат. Элдик педагогиканын негизинде класс жетекчилер тарбиялык сааттарды өткөрүүсү шартталган. Мисалы класстык сааттарды балдарды эмгекке тарбиялоодо:

- элдик каада-салттардын фрагментин колдонуу менен уюштуруу;

- улуттук белгилүү күндөргө карата тарбиялык сааттарды уюштуруу (нооруз, көчмөндөр оюну, түшүм майрамы) ж.б. [3].

Азыркы педагогикалык процессте балдарды эмгекке тарбиялоодо улуттук нормалардын жана түрлөрү да чоң мааниге ээ. Республикабыздын көпчүлүк мектептеринде тарбиялык сааттарды өткөрүү Манастын жети осуятына негизделип түзүлгөн. Мындай өзгөчөлүктөр балдарды элдик педагогиканын элементтери аркылуу эмгекке тарбиялоого ыңгайлуу шарттарды түзөт. Элдик педагогика балдарды эмгекке калыптандыруунун мазмунун аныктоочу, элдик тарбиянын негизиги өзөгү десек болот. Балдар кичине кезинен баштап эле эмгекти сыйлоого тарбияланышкан, аларды алы келген жумуштарга тартышкан. Балдарда жакындарына гана эмес, өзү менен чогуу иштеп жатканга да жардам берүүгө багыттоо калыптанган. Байыртадан эле элибиз эмгекке жашоонун булагы катары ден-соолугун чыңдоо организмдин керектөөсү экендигин эске алышкан. Академик

А.Измайлов эмгек тарбиясын төмөнкүдөй белгилеген «улуттук эмгек тарбиясынын ролу мааниси, формасы жана методдору жөнүндө жыйналган эмпирикалык билимдер педагогиканын нормалары менен прагматикалык жактан толук дал келет» деген [5]. Элдик чыгармачылыктын материалдары, улуулардын кеңеши тажрыйба көрсөткөндөй, тарбиялоонун ийгилиги кыргыздарда балдарды эмгекке тарбиялоону акырындык жана билгичтик менен жүргүзүүсүн далилдешет. Эмгек тарбиясында тарбиялануучунун жашын, жынысын жекече өзгөчөлүктөрүн жана башка көптөгөн нерселерди эске алуу зарыл. Элдик педагогикада балдарды эмгекке тарбиялоодо үйрөтүүчү мисалдарды келтирүүгө болот. «Жаш чагынан эмгектенсең – жетиштүү жана көңүлдү жашайсың» - деп кыргыздар айтышат [1].

Ошондуктан балдарды эмгекке тарбиялоону эрте 3 жашынан баштоо керек. Балдар ар түрдүү багытта оюндарды ойношот, ошону менен бирге өз алдынча эмгек көндүмдөрүн өнүктүрүү чөйрөсүн түзүшөт. Жаш өткөн сайын балдарды эмгекке тарбиялоо татаалдашат. Азыркы кезде элдик тарбиянын үй-бүлөлүк милдети - балдарды эмгекке эрте калыптандыруу керек. Элдик педагогикада балдарды эмгекке үйрөтүү тарбиялоонун негизги максаты болуп саналат. Элдик педагогикада балдардын эмгекте өзүн алып жүрүү, эмгек адамдары менен зарыл болгон мамилелер жөнүндө түшүнүктөр өзүн өзү тейлөө жана жакындарын сыйлоо ж.б. түшүнүктөр калыптанат. Кыргыз үй-бүлө шартында баланы өзүн өзү калыптанууга 5-6 жашынан башталып, муктаждыгына карата улантылат. Кыргыз элдик педагогикасынын элементтери көпчүлүк учурда эмгекке үйрөтүү

сабагында колдонулат. Мектеп шартында кыргыздын элдик каада салттарын жана үрп-адаттарын пайдаланып, окуучуларга жүрүм-турумдун этикалык ченемдерин калыптандырууда үч нерсени өз ара айкалыштыруунун зарылдыгын шарттайт. Окуучулардын курактык психологиялык өзгөчөлүктөрүн, адеп-ахлактык ченемдердин жана принциптердин калыптандыруунун жагдайы, элдик педагогика менен аныкталат. Элибиздин илгертен пайдаланып келе жаткан уздук чеберчиликтерин чоң энелерибизден үйрөнүп улам кийинки муунга мурас катары келе жаткан эмгектерди эмгек сабагында үйрөтүү мугалимдердин милдети болуп саналат. Ушуга карата окуу пландар да түзүлгөн. Мисалы: сайма сайганды, курак кураганды, оймонун сүрөтүн тартканды жана аларды колдонуп буюм жасоону үйрөтүүдө ой-жүгүртүүнүн жана чыгармачылыктарды активдештирүү балдарда өз алдынчалыгын жогорулатат [2].

Демек, балдарды эмгекке калыптандырууда элдик педагогикалык салттар ар дайым эмгекке тарбиялоодо шарттап келген.

Адабияттар:

1. Алимбеков А.А. Кыргыз этнопедагогикасы. 1 бөлүм. - Б., 1996.
2. Акматалиев А.А. Кыргыздын кол өнөрчүлүгү. - Б., 1993.
3. Акматалиев А.А. Баба салты эне адеби. - Б., 1983.
4. Абдраимов Р. Кыргызская этнопедагогика и воспитание детей. - Киев, 1997.
5. Измайлов А. Народная педагогика: педагогическая воззрения народов Средней Азии и Казахстана. - М., 1990.

Рецензент: к.пед.н., доцент Мурадылов Г.Ш.